

DE CULTURELE IDENTIFICATIEPROBLEMATIEK IN HET NEDERLANDS-TALIG POLITIEK EN WETENSCHAPPELIJK DISCOURS . SOCIOLOGISCHE ANALYSE VAN EEN REDUCTIONISTISCH VERTOOG

F. LOUCKX

"Le discours n'est pas simplement ce qui traduit les luttes ou les systèmes de domination, mais ce pour quoi, ce par quoi on lutte, le pouvoir dont on cherche à s'emparer"

M. Foucault

Het onderwerp van de sociologie wordt niet zozeer bepaald door een materiële afbakening, als wel door een kritische houding tegenover de gangbare interpretaties van het sociaal handelen (1). Het in twijfel trekken van de heersende "doxa" behoort beslist tot de essentie zelf van het sociologiebedrijf. Deze wetenschappelijke discipline omschrijven als een "sceptische" sociologie, zoals D. Wrong doet, (2) lijkt ons dan ook een pleonasme. Wetenschappelijk scepticisme moet immers de leidraad zijn voor elk sociologisch onderzoek, wat verder ook het materieel object van de betrokken analyse mag wezen.

Dit geldt zeker voor de studie van de vaak gevoelsgeladen taal-etnische problemen. Als "active interpreter" (3) van

het taal-etnisch gebeuren functioneert de socioloog immers ook binnen een netwerk van gestandaardiseerde taal-etnische denk- en gedrag patronen, waarin voortdurend beroep wordt gedaan op de affectieve banden, die hem met deze of gene taal-etnische groep verbinden. De symbool-betekenis van taal en territorium, aangezwengeld door de herinnering aan een al dan niet vermeende gemeenschappelijke historie of afstamming, schuift zich relatief makkelijk tussen de sociologische observatie en interpretatie van taal-etnische processen. Ontegensprekelijk is dit één van de voornaamste redenen waarom de theoretische uitbouw van deze tak van de sociologie zo moeilijk van de grond komt.

In onderhavige tekst gaan we uit van een aantal kritische vragen bij het Nederlandstalig politiek taal-etnisch discours. Meer bepaald richten we onze aandacht op de wijze waarop Nederlandstalige politici, woordvoerders van politieke drukkingsgroepen en politieke commentatoren de Nederlandstalige taal-etnische identificatieproblematiek via onze dag- en weekbladers onder woorden brengen. Vervolgens stellen we de vraag in welke mate de Nederlandstalige sociologen hebben bijgedragen tot een "Sinnhaft" en "Kausal" adequate verklaring van de bedding waarin dit politiek discours zich beweegt. Aan de hand van dit summier overzicht van het Nederlandstalig politiek en wetenschappelijk discours over taal-etnische identificatieprocessen worden dan een aantal conclusies geformuleerd, op grond waarvan een complementaire benadering van taal-etniciteit wordt voorgesteld. Door het "discours" of m.a.w. het "spreken en schrijven" over taal-etniciteit als uitgangspunt van onze analyse te nemen, willen we, in navolging van M. Foucault,

wijzen op een aantal uitsluitingsmechanismen waaraan o.m. ook taal-etnische uitspraken (énoncé) onderworpen zijn. Volgens Foucault hebben deze uitsluitingsprocedures tot doel de macht en het gevaar van het discours te bezweren, het toevallig karakter ervan in toom te houden en de selectie van de "woordvoerders" te verzekeren (4). Wij passen deze "sociologie van het spreken en schrijven" uitsluitend toe op het Nederlandstalig taal-etnisch discours. Een gelijkwaardige analyse dringt zich evenwel ook op voor het Frans-talig taal-etnisch vertoog.

1. ENKELE KENMERKEN VAN HET NEDERLANDSTALIG POLITIEK TAAL-ETNISCH DISCOURS

Een opvallend kenmerk van het Nederlandstalig politiek taal-etnisch discours is het veelvuldig gebruik van begrippen als de Vlaamse "aard", de Vlaamse "eigenheid" en het Vlaams "karakter". Aan de basis van een dergelijke terminologie ligt een erg statische visie op de taal-etniciteit. Taal-etniciteit is in deze context een "aangeboren" status, die niet voor verandering vatbaar is. Men wordt als het ware door een "speling van het lot" als Vlaming geboren en blijft dit tot het einde van zijn dagen. Etniciteit wordt op die manier herleid tot wat H. Isaacs "primordial affinities and attachments" heeft genoemd (5).

Een logisch gevolg van dit statisch uitgangspunt is het zeer frequent gebruiken van de tegenstelling "bewuste - onbewuste" Vlamingen. Vermits men immers uitgaat van de aanwezigheid van een Vlaamse "geaardheid", komt het er

-althans volgens deze gedachtengang- verder niet alleen op aan zich hiervan bewust te worden, maar zich ook volgens deze geaardheid te gedragen. Dit betekent dat aan het al dan niet vermeende bestaan van een zekere "basis-identiteit" meteen ook een bepaalde gedragscode wordt gekoppeld. Deze gedragscode komt ideaal-typisch neer op een volgehouden bekommernis om in alle omstandigheden het belang van zijn toegewezen taal-etnische groep voor ogen te houden.

Deze sterke klemtoon op "het" belang van de toegewezen taal-etnische groep heeft vooral een mobiliserende functie. Door de nadruk te leggen op "het gemeenschappelijk belang" van de Vlaamse taal-etnische groep, wordt immers dwars doorheen socio-economische, filosofische of andere tegenstellingen een etnisch samenhorigheidsgevoel opgeroepen. Be-doeling hiervan is een interne sociale consensus in de hand te werken, die de gemeenschappelijke tegenstander buiten de toegewezen taal-etnische groep situeert (6). De bestaande "cross cutting cleavages", die het beeld van een homogene taal-etnische in-group in gevaar zouden kunnen brengen, moeten bijgevolg opnieuw gedefiniëerd worden ten dienste van het taal-etnisch imperatief. Dit laatste wordt mogelijk gemaakt door het gebruiken van een populistisch referentiekader (7). De nationale concurrentieslag van de Vlaamse "elites" wordt hierin afgeschilderd als een strijd "in dienst van het Vlaamse volk". Door zich in gesloten rangen achter deze Vlaamse elite te scharen kan -nog steeds volgens het gangbaar politiek discours- de "ontvoogding van het Vlaamse volk" op de meest krachtdadige wijze worden afgedwongen. Opvallend is de subtiele manier waarop deze

belangen-identificatie zich van het politiek discours heeft meester gemaakt. Men hoeft slechts een willekeurig dag- of weekblad open te slaan om bijvoorbeeld vast te stellen, hoe vaak men het heeft over "de Vlamingen willen dit, zijn bereid tot, stellen zich vragen over" enz., terwijl men bij nader toezien alleen te maken heeft met de stellingname van een politieke partij of drukkingsgroep. Door een dergelijke voorstelling van zaken wordt de indruk gewekt, dat er rond allerlei items een ruime intra-groep consensus bestaat, waarvan die partij of pressiegroep slechts de woordvoerder zou zijn.

Erg belangrijk is, dat de hogervermelde "etnogenesis" steeds meer leidt tot een snel toenemende "communautarisering" van de politieke besluitvorming. Ook op het beleidsniveau klinken de taal-etnische accenten immers steeds luider door in het politiek discours. Nagenoeg alle belangrijke beleids-punten krijgen gaandeweg een "communautaire" bijklank. Door de hogervernoemde diffuse taal-etnische tegenstellingen om te buigen tot binnen de bestaande besluitvormingskanalen "oplosbare" juridische of economische vraagstukken, gaat de "Veralltäglicung" van de taal-etnische afbakeningen -die via deze politieke besluitvorming gestalte krijgt- gepaard met een vernauwing van het politiek taal-etnisch discours. Dit laatste komt vooral tot uiting in het overmatig gebruik van een juridische en economische "Newspeak", waarvan nog alleen een aantal ingewijden en specialisten de werkelijke draagwijdte kennen.

Bij de korte beschrijving van wat kan gezien worden als een

aantal basistrekken van het Nederlandstalig politiek taal-etnisch discours, gaan we hier niet in op enkele kleinere accentverschillen tussen verschillende bladen of personen. Deze lijken ons in het kader van dit referaat van minder belang. Wat opvalt zijn immers niet zozeer de verschillen, als wel de vrij grote overeenkomsten in de wijze waarop het taal-etnisch discours naar voor wordt gebracht. Zoals elk politiek discours heeft natuurlijk ook het Nederlandstalig taal-etnisch vertoog vooral de bedoeling een zekere mate van politieke mobilisering in de hand te werken. Veelal ontleent dit vertoog zijn kracht en goedkeuring nagenoeg uitsluitend aan de mobiliserende beweging die het op gang weet te brengen (8). Daarbij bestaat evenwel het gevaar, dat men zich niet langer vragen stelt over de intrinsieke betekenis van de gebruikte begrippen. Langzamerhand ontstaat er immers een "algemeen gangbare" verwoording van het taal-etnisch gebeuren, waarbij allerlei vóóronderstellingen en denkkaders vrijwel probleemloos worden overgenomen. Dit lijkt ons niet alleen nadelig voor een beter begrip (in de Weberiaanse betekenis van "verstehen") van de betrokken problematiek, maar kan ook een bijzonder nefaste invloed hebben op het zoeken naar eventuele oplossingen voor dergelijke problemen, vermits de beleidsalternatieven reeds van meet af aan gehypothekerd worden door een stereotype beeldvorming.

Zo is er om te beginnen het overheersende beeld van de "toegewezen" taal-etniciteit die vrijwel in geen enkel dag- of weekblad betwist wordt, terwijl wetenschappelijk onderzoek op dit terrein reeds jarenlang wijst op de eenzijdigheid van deze statische benadering van taal-etnische processen.

Daarbij komt nog dat het vertalen van deze toegewezen taal-ethniciteit in allerlei "biologistische" of "psychologische" factoren, zoals bijvoorbeeld de Vlaamse "geaardheid", in sociologische kringen heel wat vragen oproept (9). Vervolgens rijzen ook heel wat vraagtekens bij het begrip "bewuste" Vlaming. Wat betekent dit immers voor het dagelijks handelen van een bepaald individu? Kan men de "niet-bewuste" Vlaming alleen maar een "vals bewustzijn" toeschrijven, dat geen oog zou hebben voor zijn "werkelijke" of "objectieve" belangen? Welk objectief belang verbindt daarenboven een Vlaamse arbeider met zijn Vlaamse werkgever of een Vlaamse vrijzinnige met een Vlaamse niet-vrijzinnige? Hoe staat het verder met de politieke ontvoogding binnen elke taal-etnische groep? De mogelijkheden om binnen de toegewezen taal-etnische groep de inhoud, de totstandkoming en de effecten van het beleid direct of indirect te beïnvloeden, blijven immers bijzonder klein (10). In welke mate ten slotte, kan men de wijze waarop de "Veralltäglicung" van de taal-etnische verhoudingen zich in België voltrekt, toeschrijven aan wat P. Bourdieu "la collusion originaire" heeft genoemd (11) ?

2. SOCIOLOGISCHE PARADIGMA'S EN DE NEDERLANDSTALIGE TAAL-ETHNISCHE IDENTIFICATIE-PROBLEMATIEK

Deze en nog meer vragen moeten naar onze mening gesteld worden bij een politiek discours, dat van langsom meer het statuut van "vanzelfsprekendheid" lijkt op te eisen. De sociologie is ontegensprekelijk de aangewezen wetenschap om deze vragen te formuleren. Men zou dan ook kunnen ver-

wachten dat in een land als België, waar de taal-etnische tegenstellingen reeds decennia lang vooraan op de politieke agenda staan, heel wat sociologisch onderzoek zou verricht zijn naar de verschijningsvormen en de achtergronden van het taal-etnisch gebeuren. Niets is echter minder waar. Zoals A. Verdoodt het in de inleiding van één van zijn boeken vermeldt, voelen, om welke reden dan ook, slechts weinig sociologen zich tot deze problematiek aangetrokken (12). Typerend voor deze afwezigheid van eigen sociologisch onderzoek op dit gebied is bijvoorbeeld het feit, dat het in 1977 gepubliceerde thema-nummer van "Recherches Sociologiques" over "Taal en Nationale Identiteit" slechts één enkel artikel over België bevat, dat bovendien nog door een Canadees is geschreven (13). Met uitzondering van het meer socio-linguïstisch werk van de hogervernoemde A. Verdoodt (14), blijft de Nederlandstalige sociologische belangstelling voor de taal-etnische identificatie-problematiek grotendeels beperkt tot enkele politieke sociologen, waarvan L. Huyse ontegensprekelijk de meest vooraanstaande woordvoerder is. Tegenover het model van de "pacificatiedemocratie" (in ruime betekenis) van deze politieke sociologen tekenen zich "extra muros" evenwel ook de contouren af van wat een "klasse-analyse" van het taal-etnisch probleem kan worden genoemd. De meest recente publicatie van deze "denkrichting" is deze van A. Roosens. Hierbij rijst de vraag in welke mate deze twee -naar onze mening belangrijkste- theoretische benaderingen een afdoend antwoord (kunnen) bieden op de talrijke vragen rond het Nederlandstalig politiek taal-etnisch discours. Om dit te kunnen nagaan geven we eerst een korte beschrijving van deze twee

theoretische invalshoeken. We zullen daarbij, in de mate van het mogelijke, de formulering van de betrokken auteurs woordelijk trachten weer te geven.

L. HUYSE

De eerste theoretische benadering gaat ervan uit dat de geringe identificatie met de taalgroepen gedurende de eerste jaren na de Belgische onafhankelijkheid vooral toe te schrijven is aan de heterogeniteit van de taalgebieden en het pre-industriële stadium waarin ons land zich toen bevond (15). Tussen 1850 en 1914 komt hierin verandering, omdat met het ontstaan van een tertiaire beroepensector de taal als instrument belangrijker wordt. Bovendien kenden Wallonië en Vlaanderen in die periode een sterk uiteenlopende economische ontwikkeling. Naast de taal vertonen ook de industriële groei, het onderwijstype, de scolarisatiegraad, de nataliteit en het religieus kerkelijk gedrag andere karakteristieken in Vlaanderen dan in Wallonië. Geleidelijk aan zal hierdoor het taalbewustzijn verruimen tot een etnisch bewustzijn. Dit betekent volgens L. Huyse, dat de groeiende identificatie met de taalgroep in Vlaanderen juist omwille van de modernisering en niet ondanks de moderniseringsprocessen op gang is gekomen.

Vooraf vanuit het maatschappelijk midden van de taalgroep wordt in de tweede helft van de 19e eeuw de tweetaligheidseis naar voren geschoven. Via wettelijke maatregelen weet men een tweetalig statuut voor Vlaanderen vast te leggen. Volgens L. Huyse was op die manier de weg naar een grotere sociale mobiliteit open gemaakt. Het gewijzigd mobiliteitspatroon en een aantal desillusies met het ver-

ruimd stemrecht dragen er evenwel toe bij, dat de politieke eisen vrij snel veranderen. Niet meer het recht van de individuele Vlamingen om in eigen taal aangesproken te worden stond nog langer centraal, maar wel het recht van een volk om als gemeenschap te overleven. De taalkwestie werd tegelijk omgebogen naar een "communautair" etnisch-cultureel conflict. Volgens hogervernoemd auteur zijn ook de economische en levensbeschouwelijke verschillen in België op een soortgelijke voedingsbodem tot politieke conflict-bronnen uitgegroeid.

De volgende stap bestaat er dan in na te gaan, welk traject deze drie breuklijnen op de politieke kaart volgen. Belangrijk is -aldus L. Huyse- dat in de conflict-groepen en -organisaties, die aan weerszijden van deze breuklijnen zijn uitgebouwd, remmingsmechanismen aan het werk zijn die een langdurige dominantie van één van de conflictlijnen in de weg staan. L. Huyse meent dan ook dat het politiek leven in België een groot stuk van zijn dynamiek ontleent aan de wisselwerking tussen deze drie conflictdimensies.

Hier rijst evenwel de vraag, hoe men zich dan de veronderstelde aanwezigheid van verzuiling in België moet voorstellen, vermits dit proces de ononderbroken dominantie van één of twee conflictdimensies impliceert. Of, zo stelt L. Huyse, men deze verzuiling nu uitsluitend definieert op basis van een levensbeschouwelijke grondslag, of op basis van de aanwezigheid van autarkische organisatie- en verenigingsnetwerken die voor de individuen een geïntegreerde omgeving vormen (ongeacht de grondslag waarop ze steunen), steeds

wordt ze geconfronteerd met het dwarslopen van de drie conflict-dimensies (16), waardoor de interne samenhang steeds broos en kwetsbaar is.

Men zou, volgens L. Huyse, dan ook geredelijk kunnen aannemen, dat de vorming van de politieke agenda en van organisatie-netwerken hier te lande gekarakteriseerd worden door fluïditeit en veranderlijkheid. Het blijkt echter dat deze veranderlijkheid niet de hele politieke architectuur doordringt. De factoren van fluïditeit worden immers ten dele door de politieke elites geneutraliseerd. Deze laatsten zagen namelijk in het bestaan van de hogervernoemde netwerken niet alleen voortreffelijke instrumenten ter bescherming van het ideologisch erfgoed, maar bovendien ook een middel om tot conflict-beheersing te komen. Zo worden problemen die niet meteen tot de drie traditionele netwerken behoren, in meer conventionele, meer handelbare, beleidsvraagstukken vertaald, zodat ze toch passen in de gietvorm van de klassieke Belgische tegenstellingen. Daarenboven slagen de politieke elites erin, de spanningen tussen de zuilmatig opgestelde "kampen" door compromisvorming van hun scherpste kanten te ontdoen (17). Hogervernoemde politieke verkaveling maakt, volgens L. Huyse, een zekere mate van stabiliteit mogelijk, op voorwaarde dat de bestaande netwerken grote delen van de samenleving blijvend omspannen en dat in elk netwerk de interne cohesie vrij groot is, hetgeen meestal neerkomt op een volgzzaamheid ten aanzien van de politieke elites. Het interne verbrokkelingsgevaar hebben de politieke elites vooral weten te bedwingen via de "bezetting van de staat" door de netwerken en het functioneren van de partijen als

koepelorganisaties van de verschillende strekkingen binnen éénzelfde netwerk.

A. ROOSENS

Na deze summiere beschrijving van een aantal krachtlijnen uit het werk van L. Huyse, geven we vervolgens een kort overzicht van wat A. Roosens "een poging tot klasse-analyse van de Vlaamse kwestie" heeft genoemd (18). Daar waar de eerstvernoemde auteur zijn analyse vooral in het politiek veld situeert, legt A. Roosens vooral de nadruk op de economische machtsverhoudingen. De heersende klasse van 1830, zo begint A. Roosens zijn betoog, was Franstalig, in Vlaanderen zowel als in Wallonië. De kapitalistische staat uit de vroege 19e eeuw bestond, volgens deze auteur, slechts door en voor de heersende klasse. De Belgische staat van 1830 was dan ook een Franstalige staat. Lag het zwaartepunt in Wallonië reeds bij een jonge industriële bourgeoisie, dan was de economische basis van de heersende klasse in Vlaanderen op dat ogenblik nog hoofdzakelijk het grootgrondbezit. Daarnaast begon evenwel een kern van industriële en commerciële bourgeoisie te groeien. In tegenstelling met de aristocratie, die het Frans nooit echt nodig had gehad om haar sociale en politieke suprematie te vestigen of te handhaven, had de Franstaligheid voor de bourgeoisie volgens A. Roosens een onmiskenbare politieke betekenis. Het was haar surrogaat voor ideologisch leiderschap en socio-cultureel prestige. Voornamelijk vanaf 1845 werd deze groep van industriële ondernemers in Vlaanderen steeds groter. Naarmate deze nieuwe bourgeoisie geleidelijk aangroeide, deinde -volgens hogervernoemde auteur- de sociale taalgrens over heel Vlaanderen uit. Volgens A. Roosens heeft de 19e

eeuwse bourgeoisie in Vlaanderen evenwel op geen enkel ogenblik het karakter van een nationale bourgeoisie gehad. Dit schrijft hij vooral toe aan het feit dat het industrieel zwaartepunt in Wallonië lag.

Tijdens de laatste decennia van de 19e eeuw, en vooral na de crisisjaren van 1872 tot 1875, veranderde niet alleen de interne structuur en de samenstelling, maar ook de geografische lokalisatie van de heersende klasse. Het ontstaan en de ontwikkeling van het financieel kapitaal leidde tot de uitschakeling van de bourgeoisie in de Vlaamse provincies. De heersende klasse concentreerde zich in Brussel. De centralisatie van de economische macht in de schoot van de Brusselse holdings, tijdens de periode van 1870 tot 1930, roeide langzaam maar zeker de sociale groep van provinciale, zelfstandige industriële ondernemers uit. De sociale taalgrens was hierdoor evenwel noch vernietigd, noch zelfs ernstig verzwakt. Zij werd alleen geografisch gecentraliseerd in Brussel, omdat de (numeriek geslonken) heersende klasse in Brussel was geconcentreerd.

Vooraf vanaf de jaren 1870 werd de bourgeoisie in toenemende mate verplicht, voor de uitoefening van haar politieke en administratieve functies, beroep te doen op een huurleger van ambtenaren en intellectueel geschoolde helpers. Deze behoefte werd des te groter, omdat tegelijkertijd de evolutie van de kapitalistische economie een aanzienlijke uitbreiding van het staatsapparaat noodzakelijk maakte. Als gevolg daarvan ontstond een steeds groter wordende bureaucratisch-intellectuele middenklasse. Het uitsluitend

gebruik van het Frans in het economisch en politiek leven was schadelijk voor de professionele belangen van de Vlaamse fractie van deze middenklasse. Deze tegenstelling werd echter niet ervaren, noch geanalyseerd als een klassetegenstelling. Veeleer sloten zij aan bij het taal- en cultuurflamingantisme, geformuleerd door de vorige generaties van kunstenaars en "bourgeois intellectuelen". Vrij snel echter zou de Vlaamse middenklasse de eigenlijke politieke fase in haar ideologische ontwikkeling bereiken : de fase van het Vlaams-nationalisme. Deze dubbele evolutie voltrok zich zowat tussen 1890 en 1930.

Omdat de Vlaamse arbeidersklasse om allerlei redenen nooit op autonome, Vlaamse basis georganiseerd is geweest, heeft zij het terrein van de Vlaamse culturele en nationale strijd steeds onbezet gelaten. Een kortstondige en informele coalitie van alle democratische krachten in Vlaanderen ter gelegenheid van de taalwetten niet te na gesproken, werd haar plaats nagenoeg uitsluitend ingenomen door de Vlaamse intellectuele middenklasse. Het Vlaams-nationalisme was kenmerkend voor de overgang van de Vlaamse intellectuele middenlagen van een zuiver economisch-sociale groep naar een politiek-bewuste klasse, die aanspraak maakte op de leiding van de hele maatschappij. Dit moest volgens A. Roosens onafwendbaar leiden tot een frontale botsing met de Belgische financiële bourgeoisie en tot een fundamentele onverenigbaarheid met de Vlaamse arbeidersklasse.

Vanaf de tweede wereldoorlog ondergaat de economische structuur van ons land een snelle en ingrijpende wijziging.

Het Amerikaans monopoliekapitaal, dat zich voornamelijk in Vlaanderen komt vestigen, treedt in de plaats van de Belgische holdings als dynamische kracht van onze economie. Het buitenlandse monopoliekapitaal was vooral een industrieel kapitaal en trachtte dus de secundaire sector van de economie te veroveren. Dit veroorzaakte evenwel tegelijk een sterke groei in de dienstensector, precies daar waar een aantal Vlaamse ondernemers zich sedert jaren hadden ingegraven. Niet alleen de nieuwe laag van hoofdzakelijk tertiaire ondernemingen, ontstaan in het kielzog van de vreemde monopolies, maar ook de oude, overgebleven lagen van het familiale ondernemerskapitalisme schaarden zich achter het Vlaamse vaandel en braken met hun traditionele mentaliteit die op de francofone Belgische bourgeoisie was afgestemd. Deze nieuwe Vlaamse klasse is volgens A. Roosens echter geen heersende klasse, ook niet in wording. Geklemd tussen het vreemde monopoliekapitaal en de Belgische holdingsbourgeoisie is ze geenszins geroepen om deze laatste in haar specifieke economische of politieke rol op te volgen. Voor al vanaf 1964 kwamen de Vlaamse intellectuele middenklassen evenwel steeds duidelijker onder de invloed van deze nieuwe economische klasse. De belangen van het Vlaamse volk werden geïdentificeerd met de belangen van het Vlaams bedrijfsleven. Dit werd volgens A. Roosens de fundamentele contradictie van de naoorlogse Vlaamse beweging. In feite, zo meent de auteur, zijn de belangen van de nieuwe Vlaamse klasse onverenigbaar met de fundamentele belangen van het volk. De nieuwe klasse is immers veroordeeld om samen te werken, in ondergeschikt verband, met de Belgische holdingsbourgeoisie. Dit is namelijk de enige weg om haar klasse-

belangen veilig te stellen. Het is pas met de ondertekening van het Egmontpact, zo schrijft A. Roosens, dat deze contradictie volop in het daglicht treedt (19).

3. ENKELE BEDENKINGEN BIJ HET WERK VAN L. HUYSE en A. ROOSENS

Bovenstaande beschrijvingen beperken zich vanzelfsprekend tot de grote lijnen die doorheen beide theoretische benaderingen lopen. In een poging deze getrouw weer te geven, hebben we in de mate van het mogelijke de auteurs zelf aan het woord gelaten. Dit heeft evenwel niet verhinderd, dat allerlei nuances en parentheses vaak helemaal niet aan bod zijn gekomen. Toch menen wij dat vanuit deze hoofdlijnen een aantal opmerkingen mogen geformuleerd worden.

Het is zonder meer duidelijk dat beide theoretische invalshoeken een belangrijke bijdrage leveren tot een beter begrip van het taal-etnisch gebeuren. Beide benaderingen zijn een poging, om zowel de synchronische als diachronische momenten van het taal-etnisch veld in een coherent verklaringsmodel te vatten. Daarbij worden o.m. verklaringen aangedragen voor het ontstaan en de verdere ontwikkeling van de taal-etnische tegenstellingen, voor de specifieke krachtlijnen waarlangs deze laatste zich binnen de Belgische context hebben gemanifesteerd, voor de "monopolisering" van het taal-etnisch conflict respectievelijk door een politieke elite of een economische klasse enz. Dit neemt evenwel niet weg, dat zowel het z.g. model van de "pacificatie-democratie" (in de ruime betekenis van

het woord), als het "klasse-model" een aantal fundamentele zwakheden vertonen.

Zo leggen beide benaderingen naar onze mening meer de nadruk op de "beheersing" van taal-etnische processen, dan op de analyse van deze processen zelf. Dit komt het duidelijkst tot uiting in het werk van L. Huyse. Centraal staat hier immers de "conflict resolving" strategie van de politieke elites. Deze strategie is er vooral op gericht, via interne cohesie en compromisvorming over de zuilgrenzen heen, een zekere mate van maatschappelijke stabiliteit te bevorderen. Maar ook in A. Roosens' analyse vinden we deze tendens terug. Zijn uiteenzetting van de klasse-verhoudingen binnen de toegewezen taal-etnische groep komt immers grotendeels neer op het aanduiden van een alternatieve strategie voor de "oplossing" van de "Vlaamse kwestie".

Deze "strategische" benadering gaat gepaard met het herleiden van het taal-etnisch gebeuren tot politieke breuklijnen of onderliggende economische klassentegenstellingen. Er wordt dus niet gedacht aan een eigen taal-etnische dynamiek, die zich ook los van deze twee institutionele kaders kan ontwikkelen.

Zowel L. Huyse als A. Roosens vertonen ook de neiging om de politieke geladenheid van sommige taal-etnische begrippen over het hoofd te zien (20). Concepten als "volk", "taalgemeenschap" enz. zijn vooral politieke begrippen en stemmen bijgevolg niet steeds overeen met een sociologische werkelijkheid. Zolang men deze politieke concepten ook als

politieke instrumenten gebruikt, is er evenwel niets aan de hand. Moeilijker wordt het echter wanneer men deze begrippen in een sociologische analyse opneemt, omdat men dan tegelijk een ideologische bias inbouwt. Het feit dat de vooruitgang van een wetenschap in sterke mate afhankelijk is van de diepte van haar theoretische concepten mag hier geenszins over het hoofd worden gezien (21).

Een andere kritiek, die vooral geldt voor het model van de "pacificatie-democratie", is dat er al te weinig aandacht is besteed aan de hiërarchische verschillen binnen en tussen de verschillende toegewezen taal-etnische groepen (22). Dit aspect wordt beter uitgewerkt in de analyse van A. Roosens, al legt deze laatste nagenoeg uitsluitend de nadruk op klasse-verschillen. Minder bevredigend is bovendien het al te mechanistisch oorzakelijk verband dat deze laatste legt tussen de economische klasse-verhoudingen en de politieke machts-elites.

Een laatste, maar naar onze mening fundamentele, aanmerking op het hogerbeschreven werk van L. Huyse en A. Roosens is het structureel gedetermineerd beeld dat beide van het sociaal handelend individu ophangen. In het eerstbesproken model krijgt het handelend individu slechts aandacht, voor zover deze het traditioneel model van de pacificatie-democratie in de war stuurt door de interne samenhang binnen de bestaande netwerken in gevaar te brengen en de politieke elites niet meer kritiekloos te volgen. Het sociaal handelend individu wordt aldus herleid tot een mogelijk "storende" factor, die de door de politieke elites

bewerkstelligde stabiliteit op de helling komt zetten.

In het boek van A. Roosens treedt dit structureel gedetermineerd beeld van het sociaal handelen vooral naar voor via de problematiek van het "vals bewustzijn". Zoals heel wat andere marxistisch geïnspireerde auteurs (23) maakt ook A. Roosens een onderscheid tussen de "door de betrokkenen geformuleerde" en de "werkelijke" of "objectieve" belangen van een bepaalde klasse. Van belang is, dat deze "werkelijke" of "objectieve" belangen nagenoeg volledig worden bepaald door de heersende klasse-verhoudingen binnen de gegeven maatschappij. Indien de "door de betrokkenen geformuleerde" belangen niet overeenstemmen met de "werkelijke" belangen, spreekt men van een "vals bewustzijn" of van "een verkeerd begrip van hun werkelijke of objectieve klassenpositie in de samenleving". Op een gelijkaardige manier verklaart A. Roosens ook grotendeels de zwakke aanwezigheid van klasse-standpunten in de "Vlaamse kwestie".

Het is vooral op dit laatste punt (het structureel determinisme) dat het Nederlandstalig politiek en wetenschappelijk taal-etnisch discours een opvallende gelijkenis vertonen. Tegenover "la collusion originnaire" uit het eerste discours staat de "orthodox consensus" -in de betekenis die hieraan door D. Atkinson wordt gegeven (24) - in het wetenschappelijk discours. Beide houden een benadering in, waarin de speelruimte van het sociaal handelend individu zich vrijwel beperkt tot het naleven van een toegewezen rol in een voorgeschreven structureel kader. Het is het beeld van de "oversocialized conception of man", door D. Wrong be-

schreven in één van zijn beroemdste artikels (25). Dit reductionisme ten opzichte van het sociaal handelend individu kan gezien worden als één van de belangrijkste "uitsluitingsmechanismen" in het Nederlandstalig taal-etnisch discours. Alhoewel deze vaststelling vanzelfsprekend ook van groot belang is voor al wie begaan is met de democratisering van ons politiek bestel, gaat onze aandacht toch vooral uit naar de implicaties van dit reductionisme voor de uitoefening van het sociologie-bedrijf. Willen we immers verder gaan dan een "versociologiseerde" economische of juridische benadering of een loutere beschrijving van het taal-etnisch gebeuren, dan zullen we genoodzaakt zijn het formeel object van onze sociologie-beoefening ten opzichte van deze problematiek verder bij te schaven en te preciseren.

Het hogervernoemd structureel determinisme kan alleen worden vermeden door het sociaal handelend individu in ons sociologisch vertoog een belangrijker plaats toe te kennen (26). Een verklarend model voor het Nederlandstalig taal-etnisch gebeuren zal dus meer plaats moeten inruimen voor sociaal handelen. Een handicap is daarbij evenwel dat over sociaal handelen in de sociologie in het algemeen wel erg veel is "getheoriseerd", maar dat dit nooit tot werkelijke "theorieën" heeft geleid (27). Gedurende de laatste jaren is er in de sociologische literatuur over etnische en raciale problemen echter een groeiende belangstelling voor deze problematiek merkbaar. Dit resulteerde in een aantal nieuwe bevindingen en concepten die we verder in dit referaat zullen uiteenzetten. Het ligt daarbij vooral in onze

bedoeling de twee hogerbeschreven theoretische modellen aan te vullen met een complementair verklaringsmodel, dat ook aan de hogervernoemde kritiek tegemoet komt.

4. AANZET TOT EEN COMPLEMENTAIR VERKLAREND MODEL VOOR TAAL-ETNISCH HANDELEN

HET BEGRIP ETNICITEIT

Uitgangspunt is het begrip etniciteit zelf. Dit begrip, dat in de sociologie voor heel wat verwarring heeft gezorgd - in die mate zelfs dat bepaalde auteurs zoals M. Weber voorstelden het maar helemaal uit het sociologisch vocabularium te schrappen - (28) kan ofwel op een statische en beschrijvende, ofwel op een dynamische en analytische manier worden gedefinieerd (29). In het eerste geval worden etnische groepen vooral gedefinieerd op grond van een reeks specifieke culturele kenmerken. Elke etnische groep wordt beschouwd als de draagster van een welbepaalde afgebakende cultuur. De grenzen tussen twee groepen zijn volgens deze gedachtengang vrij duidelijk : vertoont men de kenmerken van cultuur A, dan behoort men tot etnische groep A; beantwoordt men daarentegen aan de kenmerken van cultuur B, dan is men lid van etnische groep B. Centraal staat hier dus niet het analyseren van het groepsvormingsproces, maar wel het registreren van culturele verschillen. Etniciteit wordt hier met andere woorden herleid tot een sociaal "gegeven".

Een belangrijk probleem is hierbij evenwel, dat het op die wijze erg moeilijk wordt om de historische continuïteit van een etnische groep te ondervangen. Etnische groepen maken immers een ontwikkeling door waarbij hun culturele kenmerken sterke veranderingen kunnen ondergaan. Wil men hiermee rekening houden, dan moet men in de diachronische evolutie van een bepaalde cultuur een differentiatie aanvaarden, die bij een synchronische analyse zou volstaan om van verschillende etnische groepen te spreken (30). Daarenboven omvat zo'n statische definitie van etniciteit meestal zoveel factoren, dat zij als heuristisch instrument totaal waardeloos wordt (31).

Er dringt zich bijgevolg een totaal andere benadering van etniciteit op, waarbij etnische groepen niet langer worden gezien als de draagsters van een aantal voorafbepaalde culturele kenmerken, maar als "self-ascription" groepen, die door de sociaal handelende individuen zelf worden gevormd (32). De nadruk komt op die manier vooral te liggen op de processen waardoor etnische groepen ontstaan en zich weten te handhaven (33). Dit betekent natuurlijk niet dat er hier helemaal geen rekening meer wordt gehouden met de aanwezigheid van bepaalde culturele kenmerken. Alleen gaat de aandacht nu uitsluitend naar deze kenmerken die door de handelende individuen zelf als relevant worden bestempeld. Volgens F. Barth kan het hogervernoemd nadeel van de statische benadering van etniciteit nu opgevangen worden, omdat de continuïteit van een etnische groep nu immers alleen afhangt van het handhaven van een etnische "grens" door de betrokken individuen (34). De culturele

kenmerken waarmee zij deze grens tussen de in-group en de out-group aangeven, kunnen in de loop van het interactieproces meer dan eens veranderen (35). Dit brengt een continu opnieuw definiëring van de etnische groep met zich mee, wat ook inhoudt dat elkeen zijn "lidmaatschap" steeds opnieuw zal moeten bevestigen. Etniciteit dient zich bijgevolg steeds in "statu nascendi" aan (36).

Essentieel is dat hogervernoemde etnische grenzen of afbakeningen ontstaan in sociale interactie. Centraal staan dus niet zozeer etnische identiteits-"gevoelens", als wel de wijze waarop etniciteit via concreet sociaal handelen wordt ingevuld (37). Meteen willen we er ook de nadruk op leggen, dat handelen, in de Weberiaanse betekenis van zinvol gedrag, alleen kan worden toegeschreven aan één of meerdere "individuele" personen. Voor de socioloog zijn er alleen handelende individuen. Nergens bestaat er zoiets als een handelende "collectieve persoon" (38). Alhoewel dat op zichzelf vrij vanzelfsprekend lijkt, vinden we in de sociologische literatuur toch ontelbare voorbeelden waarin dit over het hoofd wordt gezien. We denken hier meer bepaald aan de "reïficatie" of "Verdinglichung" van begrippen zoals "volk", "natie" enz. (39). In deze "dingmatige" benaderingen worden abstracte voorstellingen geïnterpreteerd als bestaande sociale werkelijkheden. Volk, natie, enz. worden op die wijze gegevenheden die buiten en boven het sociaal handelen staan. Dit kan volgens A. Touraine alleen leiden tot een "systeem van sociale determinismen" (40).

HET COMMUNICATIEF MOMENT

Zinvol handelen is echter niet steeds hetzelfde als bewust, overdacht handelen. M. Weber wees er reeds op dat een groot deel van het handelen half-bewust en zelfs onbewust verloopt (41). Dit geldt a fortiori voor etnisch handelen. Wanneer iemand bijvoorbeeld "taalkeuzen" maakt, dan doet hij dat zeker niet steeds met de bewuste bedoeling zichzelf etnisch te situeren. Veelal is de etnische situering het onbedoelde en onbewuste gevolg van het communicatief moment in het sociaal handelen.

Dit communicatief moment is niet alleen één van de pijlers waarop interactie tot stand komt, maar ook de weg waarlangs de hogervernoemde "self-ascribed" culturele verschillen met de out-group zich manifesteren. Zoals E. Sapir aantoonde is cultuur immers niets anders dan een uitgebreid communicatiesysteem (42). Omdat elkeen via deze communicatie een eigen, specifieke "configuratie" van het cultureel veld opbouwt, spreekt het vanzelf, dat de hogerbeschreven etnische grenzen zich heel wat minder scherp aftekenen dan men meestal veronderstelt (43). Dit verklaart dan ook grotendeels waarom in de recente sociologische literatuur over etnische problemen steeds meer aandacht wordt besteed aan de contextuele en graduele verschillen in etniciteit. Belangrijke vertegenwoordigers van een contextuele benadering zijn o.m. de reeds hogervernoemde O. Patterson (44) en M. Gordon (45). Volgens deze auteurs is de context waarbinnen een gegeven etnische ervaring plaatsvindt van fundamenteel belang bij het vastleggen van de "ethnic boundaries". Empirisch onderzoek in de Brusselse agglomeratie heeft bijvoorbeeld aangetoond, dat deze contextuele factor

een duidelijke verklaring biedt voor een op het eerste gezicht contradictorisch etnisch gedrag (46). Het gradueel aspect van etniciteit komt in de sociologische literatuur onder verschillende vormen voor, gaande van P. van den Berghe die in het etnisch proces allerlei "shuttle"-bewegingen onderscheidt (47), over de "marginal situation" van R.E. Park en E.V. Stonequist (48), naar het "ethnic continuum", zoals dat bijvoorbeeld door D. Glaser wordt beschreven (49).

HET MACHTSMOMENT

Tot dusver hebben we het alleen gehad over het communicatie-element in het etnisch interactie-proces. Volgens A. Giddens is sociaal handelen evenwel logisch verbonden met het begrip macht (50). Handelen gaat immers meestal gepaard met het actualiseren van een zekere machtsrelatie. In navolging van M. Weber omschrijven wij macht hier als de kans om zijn wil door te drukken, zelfs wanneer hiertegen een zekere weerstand oprijst (51). Op welke gronden deze kans zich in het etnisch proces voordoet is hier van minder belang. Macht impliceert geenszins de noodzakelijke aanwezigheid van conflict. Het is slechts wanneer deze macht gepaard gaat met belangentegenstellingen dat de kans hierop groter wordt (52). In tegenstelling met macht zijn belangentegenstellingen dan ook niet kenmerkend voor het interactie-proces. Het uitoefenen van macht wordt hier dus niet gezien als een afzonderlijk type van gedrag, maar als een in sociale interactie ingebouwde dimensie, die niet los kan gezien worden van om het even welke vorm van sociaal handelen. Als

essentieel moment in het etnisch proces heeft macht in de sociologische literatuur tot nu toe al te weinig aandacht gekregen. Met uitzondering van een aantal auteurs zoals J. Rex, H.M. Blalock, W.M. Newman en D.E. Gelfand-R.D. Lee (53) hebben de meeste sociologen dit aspect van de etnische problematiek sterk verwaarloosd. Daarenboven vertonen bovenstaande auteurs ook nog de neiging om het machtsmoment alleen maar op het niveau van de intergroepsrelaties te bekijken en niet als component van het etnisch handelen als zodanig.

HET NORMATIEF MOMENT

Een derde en laatste belangrijke pijler van het etnisch interactieproces -naast het hogerbeschreven communicatie- en machtselement- is wat A. Giddens "the moral orders of interaction" heeft genoemd (54). In een meer recente publicatie vervangt hij het begrip "morality" door "sanction" (55), een term die naar onze mening beter aansluit bij het "normatief" moment dat hij hieronder verstaat. Volgens A. Giddens kan dit normatief moment in de interactie worden samengevat als de actualisering van "rechten" gekoppeld aan het opleggen van "plichten" (56), in die zin dat het recht van de ene persoon zekere verplichtingen van de andere interactie-partner veronderstelt. Giddens voegt er evenwel meteen aan toe, dat het naleven van een dergelijke verplichting niet steeds hoeft te betekenen dat men het volledig eens is met de normatieve "eis" van de andere. Het is best mogelijk, dat men zich alleen maar aanpast om mogelijke sancties te vermijden. Veel hangt natuurlijk af van de individuele machtsposities van de participanten en

de daarbij horende mogelijkheden om hun "wil" door te drukken. Veelal zijn de hogervernoemde sancties dan ook het resultaat van een "bargaining"-proces.

Hiermee hebben we de drie belangrijkste aspecten van etnische interactie op een rijtje gezet. We leggen er evenwel de nadruk op, dat de gemaakte differentiatie tussen communicatie, macht en norm vooral van analytische aard is. In het verloop van het sociaal proces zijn deze drie elementen immers sterk met elkaar verweven.

DE STRUCTURERING VAN HET TAAL-ETNISCH HANDELEN

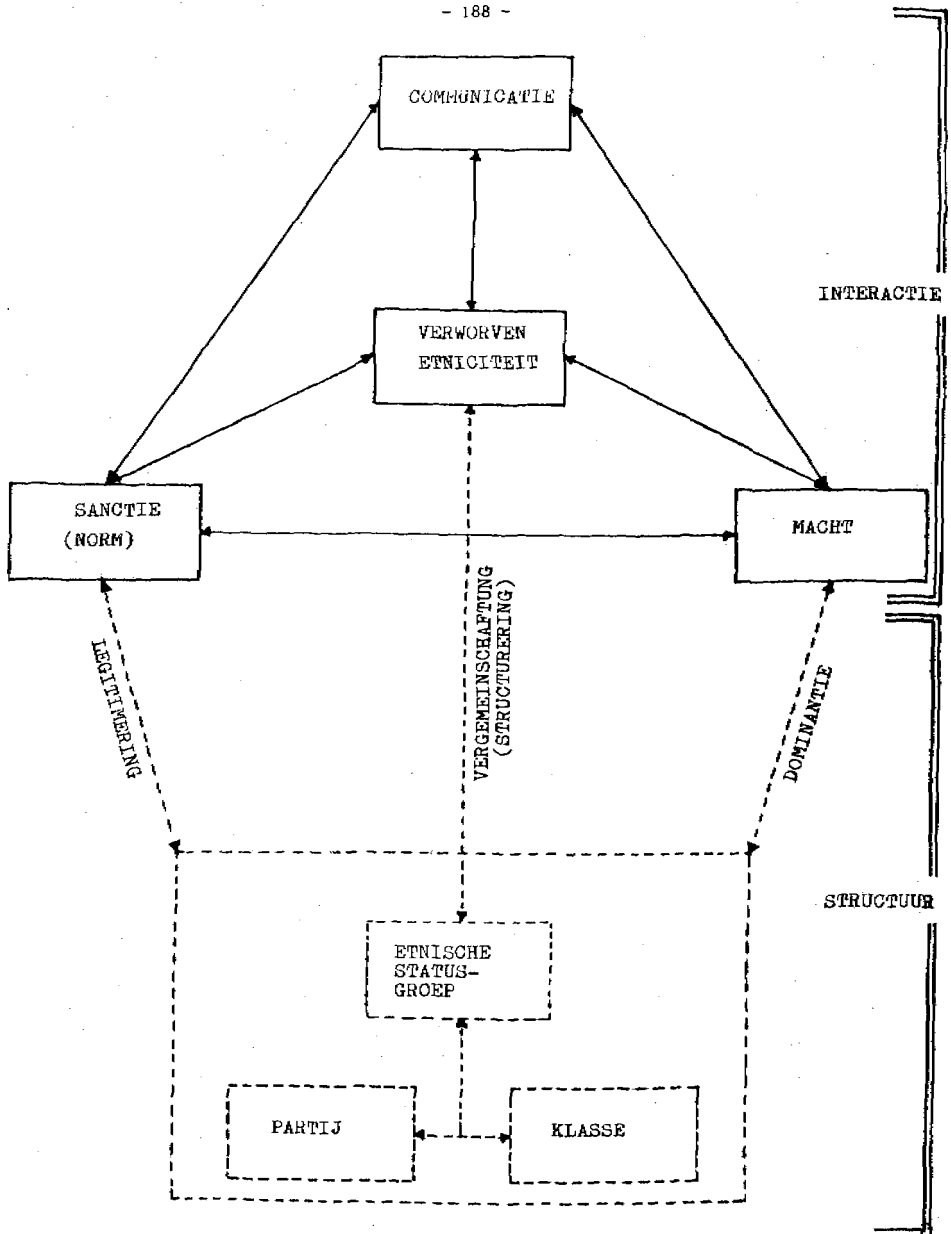
We hebben tot nu toe gezien hoe etnische interactie via sociaal handelen verloopt. Alhoewel mensen op die manier hun eigen "etnische geschiedenis" maken, doen ze dat toch niet volledig onder zelf gekozen omstandigheden. Deze "externe" druk op het handelen, die M. Weber onder meer beschrijft in zijn beroemd werk over de protestantse ethiek (57), werd door A. Giddens theoretisch opgevangen, door aan zijn handelingstheorie een structureel complement toe te voegen (58). Centraal staat daarbij het begrip "structurering" (59), dat wordt gezien als het dynamisch proces waarbij structuren tot stand komen. Om duidelijk te maken wat hij onder structuur verstaat, vergelijkt A. Giddens het sociaal leven met de taal. Taal bestaat volgens deze auteur alleen als een syntactische en semantische structuur, voor zover er een zekere regelmaat zit in het menselijk spreken. Indien ieder naar eigen goeddunken woorden naast elkaar zou plaatsen, zou er geen sprake zijn van een taalstructuur. Maar tege-

lijk is dezelfde taalstructuur ook het medium waarlangs spreken mogelijk wordt gemaakt. Taalstructuur is dus tegelijk het gevolg van en het middel tot taalhandelen. Dit noemt A. Giddens de "dualiteit van de structuur". Bovenstaande vergelijking dient alleen ter illustratie van wat de auteur bedoelt en betekent geenszins dat hij de maatschappij gelijkstelt met een taal. Onder de dualiteit van "sociale" structuren verstaat A. Giddens, dat deze laatste zowel het "resultaat" zijn van interactie, als de "media" waarlangs deze interactie mogelijk wordt gemaakt. Het wordt nu wellicht duidelijk, waarom A. Giddens de voorkeur geeft aan het dynamisch begrip "structurering". Het gaat hier immers om een voortdurende "productie" en "reproductie" van sociaal handelen en dit via elk van de drie hogervernoemde interactie-dimensies. Deze laatste vormen zowel op interactie- als op structureel niveau een geïntegreerd geheel. Vertaald naar de structurele "diepte-laag" worden de hogerbeschreven communicatie, macht en normen respectievelijk betekenisvormings-, dominantie- en legitimeringsprocessen (60). Vermits elke reproductie van een sociale structuur tegelijk een "producerend" handelen veronderstelt, is de mogelijkheid tot verandering van structuur steeds aanwezig. Op die manier heeft A. Giddens het "voluntaristische" en "deterministische" in het sociaal handelen weten samen te brengen in éénzelfde structuur-begrip.

Dit voortdurend structureringsproces neemt binnen de etnische dynamiek de vorm aan van een "Vergemeinschaftung", in de betekenis die Weber aan dit begrip heeft gegeven (61).

Concreet komt dit hierop neer, dat de individuele "verworven" etniciteit -die dus kan gezien worden als het resultaat van de voordurende, dynamische en interpretatieve interactie-processen, waarbij het individu vanuit een bepaalde machtspositie en op grond van een bepaald normatief referentiekader, een zeker etnisch gedragspatroon realiseert -tegelijkertijd de bouwsteen en de exponent vormt van de door de etnische grenzen afgebakende structuren. Het belangrijkste kenmerk van deze laatste is dat zij zowel de begrenzing van een specifieke "Lebensführung" of "levensstijl" aangeven, als de sociale interactie met de out-group kanaliseren. We hebben hier met andere woorden te maken met wat M. Weber "Stände" of statusgroepen heeft genoemd (62). Empirisch onderzoek heeft aangetoond, dat dergelijke etnische statusgroepen zich in België vrij duidelijk aftekenen (63). Zoals uit het hogerbeschreven etnisch interactie-proces blijkt, moeten dergelijke statusgroepen bovendien ook gezien worden als "machtsverdelings-kanalen".

Het is deze machtsdimensie (en de bijhorende legitimeringspendant) in de vorming van etnische statusgroepen die ons toelaat een link te leggen met de twee vroegerbesproken theorieën, omdat zowel de door L. Huyse geanalyseerde partijen als de door A. Roosens centraal gestelde klassen eveneens machtsdistributieve momenten vertegenwoordigen(64). Hier botsen we evenwel op de fundamentele zwakte van deze beide benaderingen : in plaats van de etnische groepsvorming in haar eigen status-dynamiek te analyseren, herleiden zij deze laatste tot een partij- of een klassedynamiek. In een beroemde passage van "Wirtschaft und

Figuur 1: Schematische voorstelling van het etnisch structureringsproces

Gesellschaft" (65) heeft M. Weber duidelijk aangetoond, dat een dergelijk reductionistisch vertoog voorbijgaat aan een essentiële breuklijn in de sociale architectuur. Statusgroepen, klassen en partijen zijn substantieel verschillende "Phänomene der Machtverteilung" en kunnen derhalve niet herleid worden tot elkaars subvormen. Dit betekent natuurlijk niet, dat statusgroepen, klassen en partijen elkaar in het etnisch groepsvormingsproces niet kunnen overlappen. Sommige klassen kunnen juist om hun economische belangen te verdedigen meer gaan aanleunen bij een bepaalde etnische statusgroep (66). Partijen zullen uit vrees voor een verkiezingsnederlaag in hun "interest articulation" (67) uiteraard ook aandacht besteden aan de belangen van etnische statusgroepen. Een grondige studie van de "media of interchange" (68) zou wellicht heel wat aan het licht brengen over de wijze waarop bepaalde economische klassebelangen hun weg vinden in het politiek besluitvormingsproces. Maar dit alles neemt niet weg, dat er hier uiteindelijk drie verschillende machtsverdelingshefbomen werkzaam zijn. Dit over het hoofd te hebben gezien is naar onze mening de voornaamste oorzaak van het structureel determinisme in de benaderingen van L. Huyse en A. Roosens. Een schematische voorstelling van het etnisch structureringsproces in figuur 1 toont duidelijk aan, dat het reduceren van de etnische dynamiek tot een partij of klasseproblematiek gans het etnisch interactieproces (het bovenstuk van figuur 1) buiten beschouwing laat (69). Daardoor komt de fundamentele vraag, hoe de etnische dimensie door de betrokken bevolking zelf wordt beleefd, nauwelijks aan bod, omdat dit een "secundair" probleem is geworden. In

dit opzicht kan men stellen, dat het sociologisch discours wezenlijk tekort schiet in zijn "grundsätzlich-skeptische" taak tegenover de bestaande machtsstructuren. We hopen dan ook dat bovenstaand referaat niet alleen een bijdrage zal leveren tot een bredere wetenschappelijke discussie over de Belgische "communautaire" problemen, maar ook een aantal fundamentele vragen zal oproepen over de plaats die het sociologie-bedrijf in deze discussie bekleedt.

VOETNOTEN

- (1) A. TOURAINE, *Pour la Sociologie*, Seuil, Paris, 1974, p. 26.
- (2) D.H. WRONG, *Skeptical Sociology*, Heinemann, London, 1977.
- (3) D. ATKINSON, *Orthodox Consensus and Radical Alternative. A Study in Sociological Theory*, Heinemann, London, 1972, p. 279.
- (4) M. FOUCAULT, *L'ordre du Discours*, Gallimard, Paris, 1971, pp. 10-47.
- (5) H.R. ISAACS, *Basic Group Identity : The Idols of the Tribe*, in N. GLAZER, D.P. MOYNIHAN (red.), *Ethnicity. Theory and Experience*, Harvard University Press, Cambridge, 1975, p. 30.
- (6) M. QUEVIT, *Les Causes du Déclin Wallon, Vie Ouvrière*, Brussel, 1978, p. 90.
- (7) M. QUEVIT, o.c., p. 90.
- (8) P. BOURDIEU, *La Représentation Politique. Eléments pour une Théorie du Champ Politique*, *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 36-37, 1981, pp. 10-13.
- (9) Voor een kritiek op het gebruik van dergelijke begrippen verwijzen we onder meer naar : L.L. SNYDER, *Varieties of Nationalism : A Comparative Study*, The Dryden Press, Hinsdale, Illinois, 1976, pp. 61-63.
- (10) De formulering is ontleend aan : A. HOOGERWERF, *Politologie. Begrippen en Problemen*, Samson, Alphen aan de Rijn, 1972, p. 97.
- (11) P. BOURDIEU, o.c., p. 7.
- (12) A. VERDOODT, *Les Problèmes des Groupes Linguistiques en Belgique*, *Cours et Documents de l'Institut de Linguistique de Louvain*, Université Catholique de Louvain, 1973, p. 1.
- (13) D.M. RAYSIDE, *Les Relations entre Groupes Linguistiques au Canada et en Belgique*, *Recherches Sociologiques*, VIII, 1, 1977, pp. 95-128.
- (14) Zie onder meer naast het reeds hogervermeld werk : A. VERDOODT, F. VAN PASSEL, *Bilinguismes en Belgique*,

Cahiers pour le Développement du Bilinguisme, 9-10, 1975.

- (15) Tenzij anders aangegeven steunt de formulering van deze theoretische benadering nagenoeg integraal op : L. HUYSE, Politisering en Professionalisering in België, in Politisering en Professionalisering. Een Macrosociologische Vergelijking van Nederland en België. Poging tot Verklaring van de Uiteenlopende Positie van de Sociologiebeoefening in deze Landen, Vlaams-Nederlands Sociologencongres, Antwerpen, 1979, pp. 2-24.
- (16) Zie o.a. ook : L. HUYSE, The Language Conflict in Belgium. A Sociological Approach, in Sociological Contributions from Flanders, Kluwer, Antwerpen, 1975, p. 85.
- (17) L. HUYSE, Passiviteit, Pacificatie en Verzuiling in de Belgische Politiek, Standaard, Antwerpen, 1970, p. 164.
- (18) Voor zover het niet anders is aangegeven, berust onze beschrijving van deze klasse-benadering vrijwel volledig op letterlijke citaten uit : A. ROOSENS, De Vlaamse Kwestie, Kritak, Leuven, 1981.
- (19) Men leze hierover eveneens : A. ROOSENS, Het Egmont-gemeenschapspact, Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XI, 1, 1977, pp. 25-37.
- (20) Voor een analyse van de ideologische bias in het sociologisch onderzoek van etnische groepen verwijzen we onder meer naar : H.H. BASH, Sociology, Race and Ethnicity. A Critique of American Ideological Intrusions upon Sociological Theory, Gordon and Breach, New York, 1979. Een meer algemene kritiek op dergelijke ideologische vertekeningen in het wetenschappelijk discours vindt men in : J. BENDA, La Trahison des Clercs, Bernard Grasset, Paris, 1975 (vijfde druk), pp. 215-225.
- (21) H. FORTMANN, Inleiding tot de Cultuurpsychologie, Ambo, Baarn, 1979 (derde druk), p. 58.
- (22) Zie voor deze kritiek o.a. : J. OBLER, Assimilation and the Moderation of Linguistic Conflict in Brussels, in S.E. CLARKE, J.L. OBLER (red.), Urban Ethnic Conflict: A Comparative Perspective, Institute for Research in Social Science, University of North Carolina at Chapel Hill, 1976, pp. 60-61.

- (23) Voor een beschrijving van de moeilijkheden om de "nationalistische" problematiek te integreren in het marxistisch discours verwijzen we naar : G. HAUPT, M. LOWY, C. WEILL, *Les Marxistes et la Question Nationale*, Maspero, Paris, 1974, p. 27; T. BOTTOMORE, *Political Sociology*, Harper & Row, New York, 1979, p. 110.
- (24) D. ATKINSON, o.c., pp. 126-143.
- (25) D.H. WRONG, *The Oversocialized Conception of Man in Modern Sociology*, in R. BOCOCK, P. HAMILTON, K. THOMPSON, A. WATON (red.), *An Introduction to Sociology*, Fontana Paperbacks, 1980, pp. 23-51.
- (26) Wij verwijzen in dit verband naar het artikel van : G.C. HOMANS, *Bringing Men Back In*, *American Sociological Review*, XXIX, 6, 1964, pp. 809-818.
- (27) A. DAWE, *Theories of Social Action*, in T. BOTTOMORE, R. NISBET (red.), *A History of Sociological Analysis*, Heinemann, London, 1978, p. 363.
- (28) M. WEBER, *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der Verstehenden Soziologie*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1976 (vijfde en herziene editie), p. 242.
- (29) O. PATTERSON, *Context and Choice in Ethnic Allegiance: A Theoretical Framework and Caribbean Case Study*, in N. GLAZER, D.P. MOYNIHAN (red.), o.c., p. 305.
- (30) F. BARTH (red.), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*, George Allen & Urwin, London, 1970, p. 12.
- (31) O. PATTERSON, o.c., p. 306.
- (32) F. BARTH, o.c., pp. 10 en 13.
- (33) F. BARTH, o.c., p. 10.
- (34) F. BARTH, o.c., p. 14.
- (35) We verwijzen in dit verband naar het "reïnterpretatie"-begrip, in de betekenis die hieraan door M.J. Herskovits werd gegeven : M.J. HERSKOVITS, *Man and his Works. The Science of Cultural Anthropology*, A. Knopf, New York, 1949, p. 553.
- (36) B. HOLZNER, *The Construction of Social Actors : An Essay on Social Identities*, in TH. LUCKMANN (red.), *Phenomenology and Sociology*, Penguin, Harmondsworth, 1978, p. 300.

- (37) Een erg boeiend artikel over deze verschillen is dat van : J.C. MITCHELL, Perceptions of Ethnicity and Ethnic Behaviour : An Empirical Exploration, in A. COHEN (red.), Urban Ethnicity, Tavistock Publications, London, 1974, pp. 1-35.
- (38) M. WEBER, o.c., p. 6.
- (39) Voor een beschrijving van de reïfificatie via intellectuele begrippen kan men onder meer G. Lukács raadplegen: G. LUKACS, Geschichte und Klassenbewusstsein, Luchterhand Verlag, Berlin, 1968, pp. 199-209. Een bekende analyse van etnische identiteits-reïfificatie is deze van: J.-P. SARTRE, Réflexions sur la Question Juive, Gallimard, Paris, 1954.
- (40) A. TOURAINE, Sociologie de l'Action, Seuil, Paris, 1965, p. 122.
- (41) M. WEBER, o.c., p. 10.
- (42) E. SAPIR, Anthropologie, Minuit, Paris, 1967, pp. 94-97.
- (43) Interessant in dit verband is P. Bourdieus analyse van het "classificatie-probleem" : P. BOURDIEU, Questions de Sociologie, Minuit, Paris, 1980, pp. 86-94.
- (44) O. PATTERSON, o.c., p. 306.
- (45) M.M. GORDON, Assimilation in American Life. The Role of Race, Religion and National Origins, Oxford University Press, New York, 1964, pp. 60-83.
- (46) F. LOUCKX, P.J.A. TER HOEVEN, Nederlandstalige inwijkingen in de Brusselse Agglomeratie. Een Studie over Culturaanvaarding en Cultuurontwikking in een Tweektalige Situatie, Centrum voor Sociologie, Vrije Universiteit Brussel, 1975; F. LOUCKX, Vlamingen tussen Vlaanderen en Wallonië. Taalaanvaardings- en Taalontwikgingsprocessen in een Meertalige Situatie Bekeken Vanuit de Sociologische Literatuur over Etnische en Raciale Verhoudingen, Proefschrift voorgedragen tot het bekomen van de graad van doctor in de sociologie, Facultiet van de Economische, Sociale en Politieke Wetenschappen, Vrije Universiteit Brussel, 1980.
- (47) P.L. VAN DEN BERGHE, Pluralism, in J.J. HONIGMANN (red.), Handbook of Social and Cultural Anthropology, Rand McNally, Chicago, 1973, p. 970.

- (48) Zie hierover o.a. : H.F. DICKIE-CLARK, *The Marginal Situation*, Routledge & Kegan Paul, London, 1966.
Voor een kritiek op deze "marginal situation"-stelling verwijzen we naar : M.M. GORDON, *Human Nature, Class and Ethnicity*, Oxford University Press, New York, 1978, pp. 269-278.
- (49) D. GLASER, *Dynamics of Ethnic Identification*, in D.E. WEINBERG (red.), *Ethnicity : A Conceptual Approach*, Cleveland State University, 1976, p. 103. Zie ook : J.A. FISHMAN, *Varieties of Ethnicity and Varieties of Language Consciousness*, Monograph Series on Languages and Linguistics, Institute of Languages and Linguistics, Georgetown University, 18, 1965, p. 78.
- (50) A. GIDDENS, *New Rules of Sociological Method*, Hutchinson, London, 1976, p. 110.
- (51) M. WEBER, o.c., p. 28. Zie ook D.H. WRONG, *Power. Its Forms, Bases and Uses*, Harper & Row, London, 1980, p.8.
- (52) A. GIDDENS, o.c., p. 112.
- (53) J. REX, *Race Relations in Sociological Theory*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1970; H.M. BLALOCK jr., *Toward a Theory of Minority-Group Relations*, Capricorn Books, New York, 1967; W.M. NEWMAN, *American Pluralism. A Study of Minority Groups and Social Theory*, Harper & Row, New York, 1973; D.E. GELFAND, R.D. LEE (red.), *Ethnic Conflicts and Power : A Cross-National Perspective*, John Wiley & Sons, New York, 1973.
- (54) A. GIDDENS, o.c., pp. 108-110.
- (55) A. GIDDENS, *Central Problems in Social Theory. Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*, The MacMillan Press, London, 1979, p. 82.
- (56) A. GIDDENS, o.c. (1979), p. 86.
- (57) M. WEBER, *Die Protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*, in *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*, deel 1, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1972, p. 37.
- (58) A. GIDDENS, o.c. (1976), pp. 118-126.
- (59) Dit begrip leunt naar onze mening sterk aan bij de "structuralisme génétique"-benadering van L. Goldmann. Zie in dit verband bijvoorbeeld : L. GOLDMANN, *Marxis-*

me et Sciences Humaines, Gallimard, Paris, 1970, pp. 17-30.

- (60) A. GIDDENS, o.c. (1979), p. 82.
- (61) M. WEBER, o.c. (1976), p. 21.
- (62) M. WEBER, o.c. (1976), p. 535.
- (63) N. DELRUELLE-VOSSWINKEL, A.-P. FROGNIER, L'opinion Publique et les Problèmes Communautaires, Courrier Hebdomadaire du C.R.I.S.P., 880, 9 mei 1980, p. 13.
- (64) M. WEBER, o.c. (1976), p. 531.
- (65) M. WEBER, Machtverteilung innerhalb der Gemeinschaft : Klassen, Stände, Parteien, in M. WEBER, o.c. (1976), pp. 531-540.
- (66) E. HOBBSBAWN heeft aangetoond hoe dit o.a. mogelijk wordt gemaakt door een totaal nieuwe interpretatie van het begrip "state viability" : E. HOBBSBAWN, Some Reflections on "The Break-up of Britain", New Left Review, 105, 1977, pp. 6-7.
- (67) Voor een verklaring van dit begrip verwijzen we onder meer naar : W. DEWACHTER, Noodzaak en Overwicht van de Politieke Partij in de Polyarchie, Res Publica, XXIII, 1, 1981, p. 132.
- (68) Het begrip is ontleend aan : A. GIDDENS, The Class Structure of the Advanced Societies, Hutchinson, London, 1973, p. 124.
- (69) Voor een aantal andere nadelen van een "economistische" benadering van het etnisch structureringsproces verwijzen we naar : P. BOURDIEU, L'identité et la Représentation, Eléments pour une Réflexion Critique sur L'idée de Région, Actes de la Recherche en Sciences Sociales, 35, 1980, p. 71.

ABSTRACT

The purpose of this paper is to formulate a number of critical reflections about the way in which the Dutch ethnolinguistic identification problem is currently approached. That approach gradually claims the authority of self-evidence, so that fewer questions are asked as to the presuppositions and mental frames which are often unconsciously adopted. Not only does this seem disadvantageous to a better understanding of the problem, but it can also exert a detrimental influence on the possibility of solving similar problems, since alternative policies are hampered right from the start by a stereotype approach. Attention is paid primarily to the way in which Dutch-speaking cultural identification is formulated in the course of the political discourse. Conspicuous are, apart from the frequent use of concepts such as the Flemish "nature", the Flemish "identity" or the Flemish "character", the static and over-simplified opposition of the conscious to the unconscious Fleming and the strong accent on the importance of the assigned linguistic-ethnic group. Such political statements share the view of a structurally determined image of the active individual.

It is striking however, that the scarce sociological thinking on the Dutch speaking linguistic-ethnic identification process suffers from the same disease. From a short description of L. Huyse's and A. Roosens' work it becomes evident that neither the paradigm of "pacification-democracy" (in the broad sense) nor the paradigm of "class-analyses" conclusively answers the fundamental question of how the ethnical dimension is experienced by the population itself.

An alternative and new approach to ethnolinguistic problems thus imposes itself.

The last part of this report offers a number of elements that could contribute to the start of such an alternative approach. To this end, an extensive use of the most recent sociological literature in the fields of ethnic relations was made. The final result does not only aim at a broader discussion of the Belgian "community" problem but it also asks some pressing questions about the role of sociology in that discussions.